

Posudek na rigorózní práci **Mgr. Zuzany Fajtlové, DiS.**

*Vybrané charakteristiky osobnosti pachatele vraždy a způsob spáchání
trestného činu*

Rigorózní práce navazuje na autorčinu diplomovou práci. Rozsah vlastního textu (bez abstraktu, obsahu a literatury) je nyní 114 stran. Literatura se odkazuje na 63 zdrojů (24 zahraničních), zahrnujících i texty popularizující a učebnicové (tento fakt uvádím proto, že i styl této práce místy působí jako populárně vědecký text či přednáška). V teoretické části se autorka věnuje analýze místa a způsobu spáchání trestného činu ve vztahu k osobnosti pachatele. Teoretickou část oproti diplomové práci rozšiřuje o kapitolu věnovanou motivaci pachatelů vražd. Empirickou část rozšiřuje o některé nové otázky, které se týkají souvislosti mezi anamnestickými údaji a osobnostními parametry na straně jedné a mezi údaji o způsobu spáchání trestného činu na straně druhé. Rigorózní práce je v porovnání s diplomovou prací rovněž obohacena o ilustrativní kazuistiky. K práci je navíc připojeno 33 stran příloh (tabulek).

Podstatou empirické práce je kontingenční analýza vztahů mezi proměnnými týkajícími se spáchaného činu a proměnnými týkajícími se osobnosti. Kromě obecné domněnky, že je mezi těmito typy proměnných vztah, dopředu neformuluje autorka žádný specifický předpoklad. Namísto toho se u všech možných kombinací proměnných táže na to, zda je mezi danými proměnnými souvislost. Při takto velkém množství statistických testů je ovšem vysoce pravděpodobné, že k nějakému nálezu dospěje, a to i prostou náhodou

(v tabulce číslo 2 uvádí autorka 29 proměnných týkajících se spáchaného činu, v tabulce číslo 1 je 27 proměnných na straně pachatele, k čemuž je ovšem nutné připočítat i proměnné, které lze získat z 10 psychologických testů, řádově jde tedy o více než 1000 testů).

Při vzájemné souvislosti proměnných na jedné i druhé straně by bylo vhodné vytrídit, které nálezy jsou z hlediska velikosti efektu nalezené závislosti nejvýznamnější, případně nějakým způsobem nálezy hierarchicky uspořádat. Ani v abstraktu ani v závěru nejsou klíčová zjištění formulována. Abstrakt, který má být shrnutím výsledků, pouze uvádí, že byly odhaleny některé zajímavé souvislosti, které odkazují zejména k dezorganizovanému pachateli a chování na místě činu. Nevýhody mechanického užití kontingenční analýzy pro všechny možné kombinace proměnných jsou obzvláště patrné tehdy, kdy nejsou splněné předpoklady pro bezproblémové užití chí kvadrát testu. To je například tehdy, kdy očekávané frekvence v jednotlivých polích kontingenční tabulky klesnou pod 5. Uzuálně se (dle původně Cochranova doporučení) připouští takové nízké frekvence maximálně v pětině (20%) polí kontingenční tabulky. Vzhledem k tomu, že se v tabulkách popisuje distribuce pouhých 40 případů (mnohdy je v kontingenční tabulce případů ještě méně, pravděpodobně kvůli neúplnosti dat) v rámci většího množství kombinací, je toto pravidlo opakovaně porušováno, čímž je možnost statistické interpretace znehodnocena. Pokud vezmeme hned první tabulku uvedenou v příloze, tak jsou nepřipustně nízké frekvence v 90% polí této tabulky, v tabulce 2 je to 80%, v tabulce 3 50%, v tabulce 4 opět 90% atd. Většina závěrů uskutečněných na základě Pearsonova chí kvadrát testu je tedy statisticky neopodstatněná. Jako adekvátní lze přijmout pouze analýzy založené na Fisherově testu (který autorka ve své práci přejmenovala na test Fischerův), který dokáže počítat i s nízkými frekvencemi. I když je vzorek 40 osob v případě tak závažného činu, jakým je vražda, vzorkem

(z výzkumného hlediska) úctyhodným, tím spíše, že je datově bohatě dokumentovaný, nemění to nic na faktu, že jde z pohledu statistiky o malý a pro větší kontingenční tabulky problematický vzorek.

Pokud autorka usiluje o publikaci svých nálezů, doporučil bych tento vzorek zpracovat nejdříve kvalitativně, aby nacházela podobnosti mezi jednotlivými kazuistikami. Takto by mohla formulovat kazuistikami zakotvenou teorii – specifické hypotézy dávající do souvislosti jednotlivé jevy. Namísto mechanického testování všech kombinací by se pak mohla zaměřit na testování souvislostí, kterých si v jednotlivých kazuistikách povšimla, a to vhodnými statistickými testy. Pokud nepoužije Fisherův test a bude mít v polích kontingenční tabulky příliš nízké četnosti, je třeba řádky či sloupce takto kolabované tabulky sdružovat, aby bylo dosaženo vyšších frekvencí. Mnoho charakteristik místa i provedení trestného činu je možné převést do několika jednoduchých alternativních proměnných namísto proměnných multinomických (tím spíš, že v některých tabulkách nebyly použité kategorie disjunktivní). V případě menšího počtu prováděných testů a zdůvodněného očekávání souvislosti by pak nemusely být používány speciální korekce (například Bonferroniho), které by braly v potaz fakt, že s větším množstvím testů se významně zvyšuje riziko chyby prvního druhu i přes fixovanou pětiprocentní hladinu.

Závěr: Tuto rigorózní práci doporučuji k obhajobě, ovšem s výhradou vůči statistickému zpracování dat, které by mělo být v publikačním vyústění této práce nahrazeno vhodnějšími postupy.

Radvan Bahbouh

Katedra psychologie FF UK